

EL “XOC DE CIVILITZACIONS” O LA INVENCIÓ DE L’ENEMIC EXTERIOR

Ferran Izquierdo

Professor de Relacions Internacionals de la UAB

Ponència transcrita

Normalment quan es proposa de fer una xerrada o una conferència, moltes vegades ens trobem amb títols de conferències que no encaixen o que encaixen poc amb el que ens agradaria dir, i moltes vegades acabem fent una conferència que no correspon al títol. En aquesta ocasió, però, crec que encaixa com anell al dit amb el que és la meva percepció del que anomenem “xoc civilitzacions” i el que crec que és l’anàlisi que s’ha de fer. El que faré és llençar algunes idees per obrir debat, en aquest cas crec que pot ser interessant, en una qüestió com aquesta de la qual se’n parla molt.

El concepte de “xoc de civilitzacions” l’hem d’anar a buscar a un article famós de Huntington ja fa força anys ara, que després es va convertir en llibre, i és segurament un dels articles més citats i utilitzats. El primer problema és amb el concepte de civilització. Ara mateix, si parlem de xoc civilitzacions, s’està fent una associació directa pràcticament a religió. Huntington plantejava algunes grans civilitzacions, la judeo-cristiana per un cantó, a la qual teòricament pertanyem, la islàmica, i una mena de confuciana, ho lligava molt sobretot amb el que més interessava que era l’enfrontament del judeo-cristianisme amb l’Islam, amb el lligam de civilització-religió. Si mirem però, en aquest cas, el que diu el diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola, a l’arxiu digital us trobareu ja amb dues versions, la que encara està impresa en els diccionaris defineix civilització com “estadio cultural propio de las sociedades humanas más avanzadas, con el nivel de su ciencia, artes, ideas y costumbres”. En la versió que ja s’ofereix i que serà la que s’imprimirà en el futur, en canvi diu “conjunto de costumbres, saberes y artes propio de una sociedad humana”. Trobem el mateix concepte de civilització i dues idees completament diferents. Per un cantó hi trobem la idea de superioritat, la versió vella, i per un altre la idea de que a qualsevol societat se li pot associar la idea de civilització, no de religió, i entrem ja en “costumbres, saberes y artes” que lliga molt més amb la idea de cultura que no pas a la idea de religió.

Si mirem però com s’ha fet servir a la història el concepte “civilització”, veiem com sobretot des dels intents colonials ens trobem aquesta idea, no de xoc de civilitzacions sinó primer de superioritat de civilització, el que diu a la definició vella del diccionari de la Reial Acadèmia, i de com s’utilitza aquesta idea de superioritat de civilització per enfrontar-se uns contra els altres. Així ja ens trobem a les primeres èpoques colonials i a les primeres expansions colonials, i l’expansió espanyola n’és una mostra més que clàssica, com s’associa la idea de civilització d’una banda a una tecnologia superior, que en molts casos va lligada a la dimensió militar, una tecnologia superior que es farà servir per subjugar l’altre, per atacar i dominar l’altre, i l’altre evidentment serà inferior, perquè la idea de civilització superior s’associa no només a una tecnologia superior sinó a unes idees religioses, al cristianisme, que també s’entén superior, i així veiem com el soldat anirà acompanyat del missioner, que farà una altra feina molt semblant a la del soldat en la dominació de l’altre. No només això, sinó que també anirà associada a unes institucions que s’entenen superiors, per començar l’organització de l’Estat i per continuar, també associada a això, l’organització de l’Església, unes institucions que acabaran substituint, o s’acabarà obligant que substitueixin les institucions en què es movien la resta de societats subjugades. En aquest estadi la idea de civilització s’associa a humanitat, aquell que no és civilitzat, l’incivilitzat, o sigui aquell que no tingui l’estadi superior, no és humà, i com que no és humà se’l pot assassinar, se’l pot esclavitzar, espoliar, explotar a unes mines a Potosí, se’l pot senzillament eliminar per substituir-lo per població que arriba des d’Europa, se’l pot espoliar en tots els recursos que poden dominar, etc. I això es pot fer sense problemes perquè es té una

tecnologia superior sobretot militarment i s'associa a la idea de "som superiors", l'altre no està civilitzat, per tant, l'altre no és humà.

Posteriorment ens anirem trobant, quan això comenci a trontollar, quan s'expandeix el colonialisme no només sobre aquestes societats que anomenarem primitives i que són "no humanes", sinó quan per exemple el colonialisme arribi a la Xina, al món àrab amb la caiguda de l'Imperi otomà, a Llatinoamèrica, en aquest cas a una Llatinoamèrica de blancs, d'aquells que van començar amb les primeres invasions imperials i que ara es converteixen també en nous colonitzats, davant d'aquestes societats ja no es pot fer servir el discurs de l'incivilitzat, perquè és evident que allà hi ha una civilització. Llavors la civilització s'associarà a modernitat, al procés d'industrialització, a allò que ha donat la capacitat a les potències europees, sobretot a les societats o a les elits europees, per dominar aquells que fins feia molt poc estaven en la situació contrària, dominant. Hem de recordar que l'Imperi otomà estava dins d'Europa, els àrabs feia molt poc que havien estat els dominadors, els xinesos era evident que eren una potència a l'Àsia i, gràcies a la modernitat, els europeus han aconseguit derrotar-los i han aconseguit imposar el peu colonial sobre aquestes societats. Aquí el discurs canvia, el discurs de la civilització s'associa a la modernitat i amb el civilitzat o sigui amb el color, amb l'Imperi, el que es fa és traslladar la modernitat a unes societats que no hi tenien accés, i aquí comencem a trobar un cop més les trampes de la idea de civilització. Es busca la justificació del colonialisme a través de l'expansió, el soldat britànic, el soldat francès, o el colon britànic o francès o el governador britànic o francès continuen dient "amb nosaltres ve la civilització", Napoleó, quan arriba a Egipte, diu "exportem la civilització", perquè aquesta civilització està associada a la modernitat. Aquest discurs perdura, és més, avui en dia s'està recuperant, si llegim el que s'està dient, fins i tot ministres britànics, o si veiem el debat que s'està produint a França de cara a l'educació que s'ha de donar als nens francesos, estem recuperant tot aquest discurs, d'"hem buscar la dimensió positiva de l'Imperi", i per tant s'entén que "amb l'Imperi va avançar la civilització", amb l'Imperi es va donar civilització a aquells que no en tenien.

Quina era la realitat? Amb l'Imperi arribava la prohibició explícita de la modernitat, a les societats que queien sota l'Imperi, sota el colonialisme, se'ls hi prohibia explícitament, fins i tot per tractats, que fessin els passos necessaris per accedir a la modernitat. Hi ha un cas, que és segurament dels més visuals, dels més simbòlics, dels que és més fàcil d'estudiar també perquè està escrit negre sobre blanc, està escrit en els tractats, que és el cas de Mohamed Ali a Egipte. Ens trobem ja aquest veí àrab, no el veí musulmà perquè no estem parlant de musulmans. A Egipte a partir de principis del segle XIX comença a crear-se un focus de modernitat dins l'Imperi otomà, es comença a crear un Estat cada vegada més fort, cada vegada més interventor en l'economia i en la política, un Estat que té capacitat per crear barreres proteccionistes davant la competència exterior, que té capacitat per crear un exèrcit cada vegada més fort també, un Estat que busca, que importa tecnologia, que desenvolupa tecnologia amb un objectiu molt clar, crear un focus de modernitat i la modernitat és industrialització, van a buscar telers a França, mestres teixidors, enginyers i els porten a Egipte i ells els ajudaran, i molt aviat acabaran creant també unes infraestructures, unes fàbriques, un focus d'industrialització amb una agricultura per exemple lligada al tèxtil, al cotó, el cotó que encara trobem avui dia a molts dels camps egipcis, una agricultura lligada a les necessitats d'aquesta indústria per crear a partir d'aquí un focus de modernitat. I té èxit i a Egipte es comença a crear un focus de competència per a la indústria europea, per a aquells sectors industrials europeus, sobretot el britànic, que en aquell moment també estaven creixent, i es comença a trobar Mohamed Ali des d'Egipte amb moltes de les necessitats amb les quals es trobaven els mateixos imperis europeus, necessitat d'un mercat que creixi, perquè aviat el mercat egipci es fa insuficient, i necessitat d'uns recursos que també s'han d'anar a buscar a fora perquè els recursos egipcis també es fan insuficients. I Egipte a conseqüència d'aquest accés a la modernitat s'ha d'expandir, igual que està fent Gran Bretanya, França i aquells que estan seguint el camí de la industrialització. I en el cas d'Egipte s'ha d'expandir cap el seu espai, d'una banda el sud, amb el Sudan, per anar a buscar recursos, i d'una altra banda l'Orient Mitjà per anar a buscar mercat i també recursos, i aquí xocarà amb la potència dominant en aquell moment, que està creixent, i que s'acabarà convertint en el centre del món, que és Gran Bretanya, i aquí és quan el focus de modernitat, l'accés a aquell concepte de civilització que teòricament està difonent l'Imperi, xocarà amb l'altra modernitat, en aquest cas amb la modernitat britànica, xocarà fins el punt que Gran Bretanya amb una aliança amb l'Imperi otomà acabarà plantejant a Mohamed Ali un ultimàtum: o desfàs completament aquest

projecte de modernitat o t'esclafem militarment. I aquest és dels pocs casos de la història en què un governant accepta un ultimàtum i accepta desmantellar completament el seu projecte de poder. Davant d'això comencen les capitulacions, que es transformen en desmantellar, en desmuntar per exemple les fàbriques, tot el que anava creixent al voltant d'alguns sectors industrials, totes aquelles fàbriques s'han de paraitzar, han de deixar de tenir activitat econòmica, vol dir també desmantellar sobretot les barreres proteccionistes, continuar produint les matèries primeres agràries destinades a la indústria, sobretot al tèxtil, sobretot el cotó, però no ja per un tèxtil egipci sinó per un tèxtil britànic, aquell cotó se'n anirà a Manchester, allà es transformarà i des de Manchester s'exportarà a Egipte. S'acaba el projecte de modernitat i tenim l'Egipte que continua sent un Egipte que entra dins del que anomenem subdesenvolupament, o no desenvolupament, o Tercer Món, o Sud, fins avui. D'exemples d'aquests en tenim també de llunyans, només cal llegir a *Las venas abiertas de América Latina* d'Eduardo Galeano per veure com això, exactament això mateix està passant a Llatinoamèrica. Aquells que diuen que exporten civilització, modernitat, xoquen, impedeixen, prohibeixen explícitament, per un tractat o més freqüentment per la força militar, l'accés d'aquestes societats a la civilització entesa com a modernitat. La civilització era una altra cosa. Però si ens traslладem a avui dia ens trobem que el concepte aquest de civilització ja no és el de modernitat, no és perquè sí que l'Acadèmia Espanyola de la Llengua canviï aquella definició anterior i ara mateix estigui canviant a una definició en la qual la cultura, qualsevol societat es pot incloure dins el concepte de civilització, ja no podem considerar la civilització nostra com a superior sinó que, a partir de la nova definició, qualsevol civilització, qualsevol cultura, costums, etc., pot entrar dins aquest concepte de civilització. Per tant, ens hauríem de tractar d'igual a igual.

Quin és el problema? Una cosa és la definició que ens arriba de la Reial Acadèmia de la Llengua i un altre és el concepte tal com es fa servir, i entrem ja en la idea d'invençió de l'enemic exterior, el concepte tal com es fa servir avui mateix, associat a la idea de religió. Però no és només un problema de religió, és un problema que ens trobem cada vegada que la civilització s'associa a religió i a identitat. Si estem parlant de xocs entre civilització judeo-cristiana i civilització musulmana, no és un xoc de religions perquè sinó parlariem de xoc de religions i parlem de xoc de civilitzacions, i és perquè ho associem a una identitat. Huntington em situa dins el món judeo-cristià, encara que sigui ateu, per tant, no m'està associant a la religió, m'està associant a una construcció de la identitat, de la mateixa manera que ho fa amb un possible ateu que visqui a Algèria, i ens està dient "vosaltres esteu xocant també", malgrat no creure en cap religió, perquè el que està fent és tractar la civilització com una identitat.

I què passa quan associem la identitat a la política? Inevitablement l'associació de la identitat a la lluita pel poder, no només a la política en termes d'Estat, sinó quan associem la identitat amb la lluita pel poder, acaba portant el xoc, no és que porti el xoc perquè les identitats xoquin sinó perquè l'ús de les identitats en la lluita pel poder és inevitablement l'ús de dir "jo contra tu", o pitjor, "nosaltres contra vosaltres". A partir d'aquí hem d'entrar en una altra idea que és com es fa servir la ideologia en aquesta lluita pel poder. Hi ha una directora índia que acaba d'estrenar una pel·lícula que es diu "Agua", que en la presentació que feia de la pel·lícula argumentava, parlant de la religió: "les religions fomenten la ignorància perquè el que fan és mobilitzar la gent a través de l'emoció, que és el contrari de la raó". Això és veritat també aquí. Al costat de religions, i no és difícil dir-ho i menys a Europa, podem situar altres nivells d'identitat, sobretot per exemple el nacionalisme, podríem dir que els nacionalismes fomenten la ignorància perquè el que fan és mobilitzar la gent en base a l'emoció i no en base a la raó. Si la religió o la nació són instruments de mobilització de la població en un pla emocional, no en un pla de raó, el que ens hem de preguntar llavors és qui els fa servir, perquè si és un instrument, algú el fa servir, i ens hem de preguntar també contra qui es fa servir.

Entrem en un nivell d'anàlisi que ens ha de portar bastant més enllà del xoc de civilitzacions, hem de mirar qui fa servir la ideologia, ja sigui lligada a la religió, a la nació, entesa com un sistema de creences i, si és un sistema de creences, no és un sistema racional, perquè si jo pogués racionalitzar no hauria de creure, quan em parlen de creure és senzillament perquè a nivell de raó no ho puc admetre, ni puc entendre. Si parlem d'ideologia el que hem de veure és qui fa servir la ideologia com un instrument de poder i contra qui es fa servir. Per començar el que hauríem de distingir és la idea de la utilització del símbol per despertar l'emoció i no de la utilització de la raó per despertar la consciència dels interessos. No és el cas aquí, però

segurament si fes l'experiment de preguntar a cadascun de vosaltres què és el que voleu en aquesta vida la resposta final a la qual aniríem arribant després d'anar preguntant seria "jo el que vull en aquesta vida és ser feliç", per començar un nivell de benestar, i quan hagués adquirit un nivell de benestar, ser feliç. Fins i tot avui en dia els economistes comencen a entrar en aquesta idea de felicitat. Normalment quan parlem de felicitat des de l'Acadèmia o des de la política, que no se'n parla pràcticament gens, es fa un somriure, és com parlar des d'un altre món, però si us pregunto a cadascun de vosaltres què espereu d'aquesta vida al final la majoria, la immensa majoria m'acabarà dient "ser feliç". Per què no es parla de felicitat? Parlar de felicitat és entrar en el camp, malgrat el que pot semblar, de la raó, perquè és entrar en el camp de la consciència sobre els interessos propis, quan pensem en felicitat i quan pensem en les estratègies que adoptem per ser el més feliços possibles passem a parlar de coses molt concretes, d'allò que necessito fer per ser feliç. Si ens quedem en el camp del consumisme ens quedarem en un nivell en el qual ens diran el que necessito per ser feliç, no jo des de la raó, sinó el que em diu la televisió, la publicitat, l'educació, el que necessito per ser feliç és un cotxe, un nivell de consum, etc. Si pensem una mica més, ens adonarem que la màxima proximitat a la idea de felicitat és acostar-nos el màxim possible a les decisions que es prenen i que ens afecten directament. Per exemple, quan imagino algú que era molt feliç a la seva vida, puc pensar en Picasso, algú que viu pel que fa, que gaudeix fent el que fa, que decideix sobre el que fa. La majoria de nosaltres si penséssim què necessitem per ser feliços, seria treballar en el que ens agrada, que vol dir participar en les decisions que es prenen i que ens afecten a nosaltres, a la nostra feina. Si pensem, la majoria de nosaltres, en el nostre treball ens adonarem que estem molt lluny de participar en les decisions que ens afecten, per tant, en aquest sentit el treball, i aquí tenim un cop més la tradició aquella de "guanyaràs el pa amb la suor del teu front", és un càstig en lloc de ser un pas més en l'accés per acostar-nos a la felicitat.

I això és raó, és una activitat racional perquè es basa en la consciència dels propis interessos, i la consciència dels propis interessos és pura raó. En comptes d'això, què trobem? Ideologia. Quan ens diuen, amb l'ús de la ideologia, del símbol, "no, tu no ho has de fer pels teus interessos, ho has de fer" -i aquí apareixen els símbols- "per Déu, per la Pàtria", quan s'utilitza el símbol ens estan fent servir, perquè el símbol és un recurs, un instrument, el símbol no és raó. Aquest diumenge passat vaig estar fent una caminada pel riu Gaià -jo visc prop de Tarragona-, que és un riu pel qual no baixa aigua perquè un pantà la talla, per reivindicar aquell riu, sortíem des de la desembocadura fins el pantà per dir "volem recuperar aquest riu". Per què vull recuperar-lo? Per viure millor, perquè d'aquest riu també depèn el meu benestar, perquè n'he de poder gaudir i ara no puc, ni aquest riu, ni els boscos que l'envoltarien, etc. Tinc una consciència clara de quin és el meu interès, de la mateixa manera que durant molt de temps he tingut una consciència clara, per exemple, de que el meu interès és poder parlar català i d'aquí una de les reivindicacions que teníem durant el franquisme en contra la dictadura, o poder parlar de tot, i demanàvem llibertat d'expressió, i poder-me associar amb qui volgués, i demanàvem llibertat d'associació, o poder defensar els meus drets a la feina i demanàvem llibertat de sindicació, demanàvem coses molt concretes, o que sortissin de la presó els que hi estaven per demanar tot això i demanàvem amnistia.

Al costat d'això ens trobem la utilització del símbol, jo estic reivindicant la recuperació d'un espai que forma part del meu territori, o la reivindicació d'una llengua perquè vull fer-la servir. Què ens trobem?, només cal passejar-se per Catalunya o per Espanya, ens trobem com aquells que han utilitzat per exemple el símbol nació, la idea Catalunya, a l'hora de la veritat l'han utilitzat perquè nosaltres els hi cedíem poder i la concreció Catalunya ha acabat completament malmesa per aquells que han aconseguit el nostre poder fent servir el símbol, o la concreció Espanya, només cal veure les costes de Llevant, de Galícia, per veure com s'estan destruint també a Espanya, i qui ho està fent? aquells que fan servir el símbol Espanya per guanyar poder. Jo per viure bé, per acostar-me al meu benestar, he de ser conscient dels meus interessos, i el meu interès és el riu Gaià, no és un símbol, el meu interès és la costa, el territori, la llengua, i per defensar això no cal que faci servir un símbol, no cal que em parlin de creences, ni de Pàtria, ni de Déu, perquè si ho fan és perquè no m'estan parlant de territori, ni de llengua, ni de defensa real dels meus interessos reals, que són acostar-me al benestar i acostar-me a la felicitat.

Un exemple brutal d'aquesta utilització del símbol el podem trobar amb Milosevic. Milosevic a Iugoslàvia, a través de la utilització del símbol, en aquest cas el símbol Nació, la pàtria sèrbia, acaba portant el trencament de Iugoslàvia en guerres. Ens trobem cada vegada més associats els símbols a la violència, si algú m'està venent Pàtria, si algú m'està venent Déu, hauria de ser pel meu benestar, per què em demana sacrificis? Si algú m'està venent Sèrbia hauria de ser pel meu benestar, perquè al cap i a la fi, si defensem Sèrbia, Amèrica, Déu, teòricament hauria de ser per viure millor, més feliços, i en canvi cada vegada que em parlen d'això ho fan per demanar-me sacrificis, fins i tot per morir, vés a la guerra per la Pàtria, per Déu, suïcida't per Déu, per qualsevol, fes-ho pel símbol. Podem enfrontar serbis contra croats -Tudjman va fer servir exactament el mateix mecanisme per assentar el seu poder dins de Croàcia-, contra kosovars, contra albanesos, contra bosnis, aquells que dos anys abans vivien uns al costat dels altres acaben enfrontats, per què? Per la lluita de Milosevic no només contra els bosnis, ni els kosovars, ni els croats, sinó per la lluita contra unes altres elits, també sèrbies, per acumular poder i com que el discurs del comunisme, del socialisme autogestionari, aquell que s'havia fet servir fins llavors a Iugoslàvia ja no servia, va fer servir un altre discurs que mobilitzava la gent a través de l'emoció per aconseguir un recolzament per assentar el seu poder. En un excel·lent documental de la BBC sobre el trencament de Iugoslàvia es veu com de cop Milosevic en un míting donat a la minoria sèrbia de Kosova canvia el discurs que havien fet servir fins aleshores des del Partit Comunista de Iugoslàvia pel discurs nacionalista i comença a dir "nosaltres" i "ells" i a partir d'aquí el xoc, perquè aquest "nosaltres" es va enfrontar amb l'"ells", perquè d'aquells "ells" també n'hi havia que feien servir el mateix discurs per enfrontar-se als serbis, gent que fins el dia abans havien sopat junts van acabar a trets.

Vaig estar d'observador electoral l'any 1996 a l'ex Iugoslàvia, a les eleccions a Bòsnia, i teníem una xofer de la minoria sèrbia dins de Bòsnia Hercegovina que vivia a Pale, el nucli on estaven amagats i dominaven Karadzic i Mladic, els criminals de guerra, des d'allà on s'havia dirigit el setge sobre Sarajevo. Aquella senyora que ens servia de xofer, en ensenyar-nos les fotografies de família, amb un marit mort a la guerra, ens ensenyava una foto que estava sopant amb amics de l'altre bàndol, dos anys abans havia estat disparant des del setge de Sarajevo contra aquells que havien estat els seus amics feia poc. Com s'havia aconseguit que s'enfrontessin, que es matessin? Fent servir el símbol Nació com a instrument polític per despertar l'emoció en comptes de la raó, perquè la raó ens porta a qualsevol lloc menys a una trinxera, menys a la guerra, perquè si la raó ens diu el que hem de fer pel nostre benestar i la nostra felicitat, l'últim que hem de fer és anar a disparar. Quan el soldat és capaç de defensar el seu interès en termes de raó, el primer que fa és desertar i si això ho fa de forma col·lectiva, quan el soldat es pot acostar a la capacitat de decidir sobre allò que està fent, el primer que fa és retirar-se de la guerra, que és el que fan per exemple els soldats russos durant la Primera Guerra Mundial, en el moment en què poden dir a l'exèrcit, nosaltres prenem les decisions a través dels soviets –tot i que s'acabaria aviat en mans de la Unió Soviètica-, hi ha un moment en què diuen no, nosaltres soldats prenem les decisions, i quina és la primera decisió que pren el soldat quan pot decidir? Me'n torno a casa, perquè la decisió racional és per la felicitat, per l'interès propi, pel benestar. En canvi el símbol es fa servir per aconseguir que cedim poder a unes elits que tenen capacitat per utilitzar aquest símbol, a favor de qui? En interès del seu procés d'acumulació de poder, i en contra de qui? En contra d'aquelles altres elits que competeixen amb ells per aconseguir també poder.

Hi ha un altre exemple, encara que a nivell racional és difícil d'entendre, però que a nivell emocional va funcionar perfectament -en podríem trobar moltíssims d'aquests de la utilització del símbol-, que és la campanya electoral de Kennedy. L'eslògan que porta Kennedy al poder és "no pregunteu què pot fer Amèrica per vosaltres, pregunteu què podeu fer vosaltres per Amèrica". Es presenta a unes eleccions i els hi diu als seus electors "no pregunteu què puc fer jo des del govern per vosaltres, pregunteu-me què podeu fer vosaltres per mi", i guanya. Perquè funciona? perquè fa servir el símbol, no va dir Estat, no va dir govern, va dir Amèrica, va dir Pàtria, i a partir d'aquí mobilitza la població, i es presenta a unes eleccions dient us haureu de sacrificar per una idea: què és Amèrica? Amèrica eren teòricament tots aquells que anaven a votar, i si van a votar, teòricament no hauria de ser per dir et votem a tu per sacrificar-nos, hauria de ser et votem a tu per viure millor, i en comptes d'això, gràcies a la utilització del símbol s'aconsegueix que acceptin el sacrifici, que acceptin dir sí, et votem a tu no pel meu interès, no per la racionalitat, no per acostar-me a la idea de felicitat, et votem a tu perquè fas

servir una idea en la que crec, i si hi crec no penso, estic fent servir l'emoció, no estic fent servir la raó.

Si estem parlant de símbols quan parlem de civilització, si estem parlant d'ideologia, de l'ús d'aquests símbols, anem a veure qui està fent servir avui aquesta idea de xoc de civilitzacions, qui està fent servir tots aquests enfrontaments que trobem i contra qui els està fent servir, perquè també és important identificar contra qui s'estan fent servir els símbols, contra qui s'està fent servir aquesta idea de civilització i el mateix xoc de civilitzacions. I no és difícil, el que és difícil és actuar en contra d'ells, però no és difícil d'identificar, només hem de veure qui guanya i qui perd en el que anomenem xoc de civilitzacions. En trobem alguns que són clars per evidents, quan parlem de xoc de civilitzacions no estem parlant d'un xoc qualsevol, ja no parlem de xoc de civilització occidental en contra de la xinesa, quan parlem de xoc ara és evident que estem parlant del món musulmà amb Occident. I aquí ja comencem a barrejar conceptes, perquè la idea d'Occident no encaixa amb món musulmà, per un cantó ho definim amb idea de religió, per un altre ho definim en termes sobretot de desenvolupament, perquè identifiquem Occident amb món desenvolupat.

Primer mirem entre nosaltres, a Occident. No estem parlant de guerra de religió, sinó de qui guanya realment, i això va lligat a les corporacions de l'energia. Si anem a posar benzina avui, veurem que estem pagant al voltant d'un euro el litre, fa cinc anys, i ja ho consideràvem car, pagàvem bastant menys. On se'n va aquesta diferència? El que fabrica i el que transporta està pagant molt més, per això parlem d'inflació provocada per l'augment de preus del petroli. A on va aquesta diferència? Està anant a unes grans corporacions que tenen la capacitat per acumular aquesta diferència, dominades per uns directius que estan guanyant molt amb aquesta diferència del preu del petroli. I d'on ve aquest augment del preu del petroli? Sobretot de la conflictivitat a l'Orient Mitjà. Des dels anys setanta, l'augment del preu del petroli està directament lligat, i la caiguda també, a la conflictivitat a l'Orient Mitjà. Tenim el boom del 73 amb la guerra del Yom Kipur i amb la primera utilització del petroli com a arma política, i a partir d'aquí la revolució iraniana, la guerra entre Iran i Iraq, un altre moment de creixement, després baixa, o trobem també el moment de creixement de la primera guerra del Golf, després tenim uns anys 90 amb un preu del petroli estable en una franja entre els 20 o 30 dòlars, en una franja més que controlable, i després, ara portem ja tres anys amb uns preus del petroli que es mouen en unes franges altíssimes. S'ha aconseguit que portem ja tres anys així, no és fàcil, perquè el normal és que després d'una gran pujada vingui una gran baixada, però portem ja tres anys amb les corporacions de l'energia declarant un any rera un altre els majors beneficis de la seva història. De què depenen els majors beneficis de la seva història? de la conflictivitat a l'Orient Mitjà, i la conflictivitat a l'Orient Mitjà no surt perquè sí. S'ha d'acompanyar també d'un discurs i aquí en tenim un que ens convé molt, que és el del xoc de civilitzacions, no només d'un discurs, s'ha d'acompanyar d'un enemic, i si no el tenim el creem i aquí també tenim xoc, anar a forçar el conflicte vol dir anar a provocar-lo, ja sigui amb l'argument del xoc de les civilitzacions, ja sigui amb el de la democràcia, amb el de les armes de destrucció massiva, un rere l'altre van caient, però és igual, l'important és el conflicte. Acompanyant a aquests que guanyen molt n'hi ha uns altres que hi guanyen per un mecanisme molt semblant, que és el complex de l'armament, tots aquests sectors, totes les grans corporacions associades a la venda d'armament. Puja el preu del petroli a conseqüència d'un conflicte, què és el que fan els règims després de pujar el preu del petroli? gastar bona part d'aquests diners de més que tenen en comprar armes perquè hi ha un conflicte, i aquests diners de més que es tenen és a causa del conflicte. I així trobem com des dels anys 70 alguns, no dels principals compradors d'armes que són les grans potències (Estats Units, Gran Bretanya, Rússia, Xina, etc.), però després el benefici extra depèn sobretot de l'Orient Mitjà, depèn sobretot de la conflictivitat a l'Orient Mitjà i de que els règims de l'Orient Mitjà tinguin diners per pagar aquestes armes i tenen diners quan puja el preu del petroli. Per tant, també interessa la conflictivitat a l'Orient Mitjà, el nucli, el punt més calent d'això que anomenem xoc de civilitzacions, un altre sector que guanya, i molt.

Sembla que tot això estigui molt llunyà, les grans corporacions, els directius de les grans corporacions, però no són tan llunyans perquè acabem pagant tots les decisions que es prenen en aquests nivells. Però també en un nivell molt més baix, qui està guanyant molt amb això que anomenem xoc de civilitzacions? Per exemple la dreta nacionalista, ho vèiem en el cas de Milosevic amb els musulmans kosovars, albanesos, o quan denuncia els musulmans bosnis,

dient nosaltres cristians en contra d'aquests, provocant xoc de civilitzacions, enfrontament, i això li dona vots, els vots aquells que es mouen pel símbol, i li dona poder. O sense anar tant lluny, aquí mateix, tots aquells sectors que fan un discurs xenòfob, que utilitzen el racisme, l'enfrontament per anar a buscar un vot, o un recolzament, per anar a buscar cessió de poder cap a ells. Qui ha guanyat més, per exemple, a Dinamarca amb les famoses caricatures? la dreta xenòfoba danesa. Si mirem les enquestes d'ara ens trobem com la dreta xenòfoba danesa està a les enquestes gairebé al mateix nivell que la socialdemocràcia. Com? provocant enfrontament. Qui ha guanyat també? Els sectors islamistes, els sectors més conservadors dins de l'Islam, tant a fora com a la mateixa Dinamarca o aquí, perquè aquest enfrontament també els hi dona recolzaments a ells.

Hi ha un altre sector que està guanyant molt amb el xoc de civilitzacions, perquè és al nucli del xoc i perquè se n'està aprofitant des del nucli, que són els sectors més durs israelians, ho estem veient aquests dies amb les eleccions. Com aconsegueixo recolzament a allò que estic fent? Per exemple fent servir aquest argument, no és perquè sí, que Huntington des d'aquests sectors neoconservadors a Estats Units parla de civilització judeo-cristiana, està associant la idea de solidaritat, no amb els jueus, sinó amb la utilització política de la identitat jueva que és el nacionalisme israelià, o uns sectors del nacionalisme israelià. No és perquè sí que ens trobàvem Sharon, ara a Ehud Olmert, o a pràcticament totes les elits israelianes parlant de l'enfrontament amb l'altre, parlant de l'amenaça que ens arriba de l'altre, i l'altre és el món musulmà. Al naixement d'Israel, a les arrels del sionisme ja trobàvem Teodor Herzl, el pare del sionisme polític, el pare del nacionalisme jueu, dient "hem de crear a Palestina un bastió de civilització en contra dels bàrbars", literalment així. L'argument es torna a trobar ara per continuar defensant un projecte colonial, i per continuar buscant el recolzament a aquest projecte colonial, el recolzament també de l'exterior, nord-americà, europeu, "nosaltres som el bastió, som el mur que atura també el bàrbar en el xoc de civilitzacions". Aquest intent de presentar el conflicte de Palestina com un conflicte religiós o com un conflicte de civilitzacions és una arma per amagar realment el que hi ha al darrere del conflicte de Palestina, que és la realitat sobre el terreny, l'ocupació dels territoris, el domini d'una població. I avui en dia hi ha sobretot la competició entre les elits israelianes per acumular poder, mireu els discursos, el que està passant, el que està fent el govern israelià, en plena campanya electoral, no ho està fent contra els palestins sinó per guanyar uns vots en contra dels partits dins la política israeliana.

I aquesta és la gran trampa i crec que és el gran esforç que s'ha de fer, si estem parlant de la utilització d'un recurs de poder hem de veure contra qui es fa servir aquest recurs de poder i no es fa servir contra l'altre, es fa servir contra les elits que competeixen directament amb ells, contra qui fan servir els danesos, els partits xenòfobs danesos, el conflicte que ha esclatat amb les caricatures? No és contra l'immigrant, vingui d'on vingui, perquè els vots no els guanya de l'immigrant, és contra els altres partits que es presentaran a les eleccions a Dinamarca i que poden competir amb la dreta xenòfoba danesa. I els hi està funcionant i estan guanyant vots en contra del partit socialdemòcrata, contra la dreta liberal, etc. Contra qui competeix el complex militar industrial nord-americà i també els complexos militars industrials europeus o israelià? No estan competint en contra dels iraquians o en contra dels saudites o dels palestins, sinó en contra dels altres sectors econòmics nord-americans o globals francesos, o europeus, en contra d'aquells que estan lluitant per aconseguir pressupost de l'Estat, per aconseguir els estalvis, no els estalvis iraquians que no en tenen, per aconseguir els estalvis nord-americans, dels francesos, dels britànics.

L'aparició d'un nou racisme a Europa, un altre antisemitisme a Europa, no és per casualitat que vagi acompanyada altra vegada d'un enfortiment dels nacionalismes, de la utilització de la identitat, de l'emoció en la lluita política, després d'un terrible antisemitisme que va portar l'Holocaust, ens trobem davant del naixement d'un cada vegada més fort antisemitisme. El problema de les caricatures no era que fossin en contra de la religió, tenim un pensador islamista des d'Europa, Tariq Ramadan, que deia amb total clarividència "a Europa hi ha una tradició de burla de la religió i l'hem de respectar", el problema no és que es fes en contra de la religió, el que hi havia darrere de les caricatures daneses era racisme, no totes, hi havia algunes que eren acudits, però n'hi havia algunes, per exemple la més greu, la que més va arribar a ofendre, la de Mahoma amb la bomba al cap, que era dir els musulmans són terroristes, i en el moment en què dic els musulmans són terroristes el que estic fent és racisme, no estic atacant la religió, estic desqualificant tot un poble, tot un col·lectiu. Fa un

temps em vaig trobar en una taula rodona sobre Palestina amb un d'aquests que es mouen amb el lobbie proisraelià aquí a Catalunya, era un professor de Ciència Política que havia fet la tesi sobre nous racismes, i el vaig trobar dient "els palestins són un poble terrorista". És evident que hi ha terroristes, però el que no puc dir de cap manera és els palestins són un poble terrorista. No estic fent antinacionalisme. Quan dibuixo Mahoma amb una bomba al cap no estic fent un discurs contra l'Islam, estic fent un discurs racista. En aquest sentit és com l'hem d'analitzar, no per prohibir-lo, perquè si prohibim el discurs acabem malmetent les nostres llibertats també, però sí que hem de tenir molt clar que estem davant d'un discurs racista, que no estem davant d'allò que Tariq Ramadan deia tan normalment els europeus tenen una tradició de burla de la religió. No només els europeus. Avui mateix porta el diari que Isaac Hayes, un músic de soul nord-americà que era el que doblava el cuiner de la sèrie de dibuixos South Park, un músic afroamericà, que és de la Cienciologia, no és musulmà, deia que no doblarà més el cuiner de South Park perquè en aquella sèrie es burlaven massa de la religió, no de la Cienciologia, que també, sinó que es burlaven massa de la religió. O sigui que la tradició de la burla de la religió no és només europea sinó que també la podem trobar a tot arreu on hi ha llibertat d'expressió, perquè la tradició de burla allà on hi ha llibertat d'expressió no és només de la religió és de qualsevol àmbit, perquè va lligada a la llibertat d'expressió.

Però contra qui s'ha fet servir en aquest cas una caricatura racista? S'ha dibuixat en contra dels musulmans, però l'objectiu no eren els musulmans, l'objectiu era una competició pel poder, guanyar vots d'aquells que d'altra manera votarien un partit liberal de la dreta o votarien fins i tot la socialdemocràcia, fent servir un mateix tipus de discurs que podem trobar amb Le Pen en el Front Nacional a França, que esgarrapa vots de tots aquells sectors, fent servir una crítica racista contra els immigrants en la competició contra aquells partits que competeixen amb ells pels vots, que evidentment no són els que defensen els immigrants, sinó que són aquells que competeixen i que moltes vegades acaben fent servir també els discurs racista. I sinó veiem com s'està transformant el discurs dels partits de la dreta europea, agafant cada vegada més una dimensió xenòfoba, precisament per competir per aquests mateixos vots i seguir el que ha iniciat la dreta més racista.

Si hi ha uns que hi guanyen, també hi ha uns que hi perden i són aquests que competeixen amb ells. Tots els sectors liberals que poden tenir un discurs no nacionalista, no associat a la identitat, al símbol, perden, tots els sectors de l'esquerra que tenen un discurs no associat a la identitat perden perquè guanyen els altres. I perden contra qui? En aquest cas no és un enfrontament d'Occident contra Orient, és un enfrontament claríssimament d'Occident contra Occident. Jo el problema no el tinc amb els musulmans, jo com a ateu i com a laïcista, el problema el tinc sobretot amb la dreta més conservadora i amb l'Església catòlica perquè és la que m'està intentant imposar unes lleis que afecten o que jo crec que afecten els meus drets i que afecten la meva convivència en la meva societat.

Aquí ens trobem també amb una certa aliança d'aquells que teòricament estan xocant. Per què per exemple, qui està més interessat en la presència de la religió a l'escola? En primer lloc, és evident, la religió més forta. Aquí és la catòlica, si anem a altres llocs serà una altra, però després ens trobem com poden estar reclamant la presència de la religió a l'escola, a la televisió pública, a l'esfera institucional de l'Estat, també des dels sectors conservadors lligats a l'Islam, als evangelistes, a les comunitats jueves, etc. I no és un xoc, estem davant d'una aliança en contra dels que defensen el laïcisme, perquè ells guanyen amb aquests mecanismes, en contra d'aquells que defensen el laïcisme. El xoc no és tal. Qui ha estat el que més ha guanyat a l'altre cantó amb les caricatures? les elits que mouen els grups islamistes. Temps després de publicar-se les caricatures trobem com representants islamistes danesos se'n van a veure elits islamistes d'Orient Mitjà per intentar fomentar aquest xoc. Per una raó molt senzilla, perquè també hi guanyaven. I en contra de qui? No hi guanyaven en contra dels danesos, sinó en contra d'aquells sectors que competeixen amb ells, i aquells sectors que competeixen amb ells estan a Egipte, a Jordània i també a l'Iraq, i dins de Dinamarca no estan en el partit xenòfob, estan a les comunitats d'immigrants, perquè els nuclis d'allà d'on han de treure poder estan a les comunitats d'immigrants. I ara ens trobem com en aquestes comunitats d'immigrants els sectors més conservadors, més fonamentalistes, són més forts gràcies a les caricatures, i l'ús que n'han fet ells també, i en contra de qui són més forts? En contra d'aquells sectors d'aquestes mateixes comunitats d'immigrants menys lligats a la religió o menys lligats a la interpretació més fonamentalista de la religió, per exemple els sectors de l'esquerra dins dels

immigrants, els sectors laïcistes, o en el món àrab o el món musulmà els sectors laics, no entès com a religió sinó com a espai, els sectors laics, liberals i d'esquerra d'Egipte, Jordània, Algèria, Marroc, etc. Per què? Perquè els grups més conservadors lligats al que aquí diem dreta conservadora lligada a la religió, i que en aquests països és dreta conservadora relligada a l'Islam, els sectors aquests són més forts gràcies a les caricatures, no en contra els danesos sinó en contra d'aquells altres sectors que competeixen amb ells dins d'un mateix món musulmà.

Aquesta idea de xoc de civilitzacions també la trobem associada molts cops, i d'aquí la resposta, a la idea de desconeixement, d'abisme, de són llunyans, és l'altre, i per això ara mateix per exemple el govern espanyol a la idea de xoc de civilitzacions intenta respondre amb la idea d'aliança de civilitzacions o de diàleg de civilitzacions. No és això en absolut. El problema no és el desconeixement, perquè el xoc es produeix amb aquells que coneixem més, amb aquells que tenim més a prop, no ara, de sempre. El xoc dels serbis es produeix amb els kosovars, que estan vivint a la porta del veí, o amb els bosnis, que sopaven junts. El xoc més terrible que s'ha produït a Europa, l'Holocaust, l'extermini de milions de jueus a Europa, es produeix en un xoc, altra vegada el mateix, aquesta dificultat de cultura, d'ètnia, de civilització, de símbols, es produeix contra aquells que més coneixen, que fa segles que estan convivint, que s'han assimilats, que s'han integrat en molts casos perfectament dins la societat europea, es coneixen tant que és el veí, no és un problema de desconeixement, no és un problema que ens haguem d'aproximar, perquè sempre és bo conèixer altres cultures, el problema no és el desconeixement, o la ignorància o aquest abisme cultural, el tenim aquí fora, el tenim al barri, o ells ens tenen a nosaltres, a mi no m'enfronta res amb aquest que tinc aquí al costat, al contrari, molts dels seus problemes són els mateixos que tinc jo. Per què? Per què per acostar-me jo al meu benestar, per acostar-me el màxim possible a la meva felicitat en moltes ocasions m'hauré d'associar no només amb ells, amb molts de vosaltres, perquè el meu benestar i la meva felicitat dependran directament de moltes decisions que haurem de prendre junts, independentment de religió, cultura, etc. Quin és el problema? Altra vegada el mateix, la utilització del símbol en la lluita pel poder. I és evident que el símbol s'ha d'utilitzar contra aquell que es té a prop. Quin xoc provocaríem contra la civilització xinesa? La mobilització de la població a través de l'emoció mobilitzaria quatre, perquè no emocionaria, per emocionar s'ha de buscar allò que està a prop i no és per casualitat que ens mobilitzem contra aquell que tenim al costat, perquè és contra qui és fàcil mobilitzar-se, el jueu, el gitano, el musulmà, el serbi, el croat, el basc, el català, l'espanyol, tots els fem servir, sense tenir en compte que la solució no és l'aliança ni el diàleg de civilitzacions, perquè en el moment que fem servir el concepte civilització estem recolzant el símbol, l'enfrontament, perquè el símbol porta l'enfrontament.

La solució és molt fàcil, ja tenim un catàleg, el respecte i la lluita pel respecte dels drets humans. Quan parlem de drets humans tenim catàleg, només cal anar a la Declaració Universal de Drets Humans i fer el possible perquè es respectin aquests drets, que és molt més del que ens pensem, perquè no és només els drets liberals, igual que passa amb la nostra Constitució, és molt més que la llibertat d'expressió, és el dret a la informació, els drets socials, el dret a viure millor, el dret a decidir, és el dret a la democràcia, no a la democràcia com una cessió de poder, no a la democràcia només com un vot, no hi ha res tan simbòlic en termes de cessió de poder com el fet d'anar a votar, milions de persones que posen un vot i cedeixen el seu poder a aquells que tenen capacitat per captar-lo, cada vegada més fent servir l'emoció, aquest grapat de persones decidint per milions perquè els hi hem cedit el poder, democràcia és molt més que això, democràcia és acostar-se el màxim possible a les decisions que m'afecten i com més m'hi acosti en tots els àmbits de la meua vida, més feliç seré, més a prop estaré dels meus drets com a persona, com a ésser humà. Reclamem el respecte al catàleg de drets humans, tots, i a partir d'aquí ens acostarem a la civilització, a la civilització en termes de convivència no en termes de xoc, que ara per ara queda lluny encara.